

*Дегтяр А. О., д.держ.упр., проф., ХДАК, м. Харків,
Філоненко С. В., здобувач, ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, м. Харків*

*Diehtiar A., Doctor of Public Administration, Full Professor,
Head of Department of management and administration of Kharkiv state Academy
of culture, Ministry of culture of Ukraine, Kharkiv,
Filonenko S., Postgraduate Student Department of Management and
Administration, O.M. Beketov National University of Urban Economy, Kharkiv*

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

MODELS OF FORMATION OF INDUSTRIAL POLICY IN TODAY'S ECONOMY

В статті розглянуто основні моделі реалізації промислової політики в Україні. Визначено, що першочерговим завданням промислової політики, є розробка і впровадження інновацій та формування інвестиційного попиту на продукцію вітчизняного виробництва. Запропоновано модель формування механізму реалізації промислової політики.

Ключові слова: держава, промислова політика, інвестиційна політика, моделі реалізації промислової політики, інновації.

The article considers the basic models of implementation of industrial policy in Ukraine. Determined that the priority of industrial policy is the development and introduction of innovations and formation of investment demand for domestic products. The model of formation of the mechanism of implementation of industrial policy.

Keywords: state, industrial policy, investment policy, model implementation of industrial policy, innovation.

Постановка проблеми. Подолання негативних тенденцій в промисловому виробництві України та створення передумов для докорінних змін його структури неможливо без осмисленої і цілеспрямованої державної промислової політики. У найбільш сприятливому варіанті ця політика повинна стати інструментом реалізації промислового розвитку країни, що базується на виборі інноваційного шляху розвитку.

В ході розвитку економічної теорії склалися певні «стандартні» набори інструментів, використання яких підпорядковане конкретній меті, пріоритетам реалізованої промислової політики. Дані пріоритетні напрямки

отримали назву моделей промислової політики. Проблема полягає в тому, яким має бути державне втручання, які моделі повинні бути використані. Тому формування та реалізація державної промислової політики країни є однією з найважливіших сучасних теоретичних і практичних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реалізації державної промислової політики висвітлені в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження особливостей впливу держави на економічні відносини зробили такі вчені, А.М. Горський [6], Л.В. Дейнеко [7], А.П. Дука [1], В.М. Ємельянов [8], Т.Л. Желюк [11], А.Д. Залєвська-Шишак [1], О.С. Зарудна [6], І.С. Калініченко [6], М.О. Кизим [3], Л.П. Клименко [8], С.А. Мехович [4], А.О. Костенко [4], Л.В. Пельтек [5], Е.И. Рубінштейн [9], Н.В. Тарасова [8], К.І. Ткач [10], В.Є. Хаустова [12], Е.І. Шелудько [7] та ін. Ідеї та положення, викладені у працях даних авторів, послужили основою для подальшої розробки промислової політики. Однак, незважаючи на численні дослідження, недостатньо висвітленими залишаються шляхи вирішення сучасних проблем реалізації державної промислової політики.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних моделей реалізації промислової політики в Україні, а також обґрунтування пропозицій з розробки моделі формування механізму реалізації промислової політики.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, розглянемо модель імпортозаміщення, що являє собою механізм забезпечення проведення промислової політики на основі розвитку національного виробництва. Імпортозаміщення будується на протекціоністській політиці та підтримці курсу національної валюти (що запобігає інфляції). Модель імпортозаміщення сприяє поліпшенню структури платіжного балансу, нормалізації внутрішнього попиту, забезпеченню зайнятості, розвитку промислового виробництва, наукового потенціалу.

Негативними сторонами моделі імпортозаміщення промислової політики є наступні: неприйняття процесів інтеграції у світову економіку; можливість технологічного, а отже, конкурентного відставання від розвинених країн; створення тепличних умов для національних виробників, що може привести до неефективного управління та використання ресурсів; не конкурентоспроможність на світових ринках.

Політика підтримки моделі імпортозаміщення в умовах світового господарства не сприяє формуванню в країні ефективної структури виробництва в промисловому комплексі і призводить до зростання відставання від лідерів технічного прогресу. Єдиною сферою, на нашу думку, де дана модель буде затребувана, є промисловий комплекс, що випускає таку продукцію, яка може бути освоєна в Україні з витратами, істотно меншими, ніж при її купівлі за кордоном. В силу виникає з цього високої комерційної ефективності таких проектів держава може їх підтримати, причому переважно у формі надання

певних гарантій приватним інвесторам, але не у формі прямого вкладення коштів з державного бюджету. Крім того, оскільки метою даної моделі є насичення внутрішнього ринку товаром, а вироблена продукція неконкурентоспроможна на світових ринках, створюється ситуація, коли держава змушена втрутитися в реалізацію товару, щоб окупити понесені витрати, включаючи регулюючі функції, тобто обмежуючи реалізацію більш якісної імпоротної продукції, що не йде на користь ні національному виробництву, ні споживачам.

Інша модель формування механізму проведення промислової політики базується на всьому заохоченні виробництв, орієнтованих на експорт своєї продукції. Основні заохочувальні заходи спрямовані на розвиток і підтримку конкурентоспроможних експортних галузей. Пріоритетним завданням вважається виробництво конкурентоспроможної продукції і вихід з нею на міжнародний ринок. В цьому випадку відбувається переорієнтація промислового комплексу країни на світову кон'юнктуру з метою захоплення більшої частки світового ринку. Уряд проводить політику підтримки кредитування підприємств-експортерів через створення податкових і митних пільг, підтримку низького валютного курсу та інших сприятливих умов для функціонування і розвитку експортно орієнтованих галузей.

Важливими перевагами цієї моделі є включення промислового комплексу країни у світове господарство і доступ до світових ресурсів і технологій; розвиток сильних конкурентних галузей економіки, які забезпечують мультиплікативний ефект розвитку інших, «внутрішніх» галузей і є основним постачальником грошових коштів до бюджету; залучення валютних коштів в країну та їх інвестування у розвиток виробництва і сфери послуг національної економіки.

Негативні фактори при реалізації експорто орієнтованої моделі для України пов'язані з тим, що основою експорту є сировина і надмірна її присутність в структурі експортованої продукції загрожує привести до примітивізації структури національної промисловості, відтоку людських і фінансових ресурсів з обробної промисловості країни, що в довгостроковому плані може привести до ослаблення конкурентоспроможності обробної промисловості, уповільнення темпів економічного зростання і зменшення рівня накопичуваних знань. Оскільки найбільш інтенсивно процес їх накопичення (а, у кінцевому рахунку, зростання людського капіталу) відбувається в обробному секторі.

Слід зазначити, що під впливом різних об'єктивних економічних та інституційних чинників промислова політика України носить певний імпортозаміщуючий характер: субсидії в сільське господарство і галузі обробної промисловості йдуть за рахунок експлуатації дохідного експортно орієнтованого сировинного сектора.

Таким чином, щоб зміцнити свої позиції в світі, в тому числі за рівнем доходів, накопичень і добробуту, Україна повинна застосувати інноваційну

експортно орієнтовану модель [19, с. 33].

Така модель передбачає вкладення коштів у розвиток науки і високотехнологічних виробництв, експорт розроблених технологій і виробленої наукомісткої продукції з подальшим реінвестуванням валютної виручки у національну економіку. Подібна стратегія в найбільшій мірі відповідає промисловій політиці України з високим науковим потенціалом країни. Однак реалізація такого підходу можлива лише у невизначено далекій перспективі. По-перше, потужний науково-технічний потенціал, накопичений у радянську епоху, як відомо, в значній мірі втрачений за роки реформ. Для його відновлення необхідна мобілізація відсутніх нині великих ресурсів на модернізацію матеріальної бази, оновлення контингенту наукових кадрів, вивчення та творчу адаптацію нововведень, досягнутих у світовій науці за останні десятиліття тощо.

По-друге, проблеми, пов'язані зі збутом українських технологій і наукомістких товарів на світових ринках. У розвинених країнах ця ніша вже зайнята, і боротися за місце в ній нашим підприємствам промислового комплексу поки не під силу. Однак і в країнах, що розвиваються вітчизняна високотехнологічна продукція стикається з жорсткою конкуренцією – з боку як національних фірм, які підтримуються своїми державами, так і корпорацій розвинених країн, «глобальних» транснаціональних компаній. Ці корпорації в якості продавців інтелектуальної продукції мають, незважаючи на більш високу ціну їх товарів, конкурентні переваги, що впливають, по-перше, з їх високого іміджу (що особливо важливо при купівлі-продажу технологій, ринок яких характеризується істотною асиметрією інформації); по-друге, – з кращого післяпродажного обслуговування відповідних об'єктів; по-третє – з можливості надавати фінансові ресурси, які вкрай потребують країни, що розвиваються. Разом з тим, проблеми зі збутом наукомісткої продукції пов'язані не тільки з зовнішніми, а й з внутрішніми факторами. Істотними обмеженнями тут є, наприклад, неусвідомлене ставлення до наявних напрацювань з боку курують державних органів, значний розрив між науковим і виробничим потенціалом.

В даний час ринком не затребувана значна частина виробничого потенціалу в силу його надмірності (перенасичення капіталу в дореформений період), низьку конкурентоспроможність, а також високого фізичного і морального зносу. Потрібні досить великі інвестиційні вкладення для зміни ситуації, що склалася.

Криза технологічних і фінансових можливостей зростання у підприємствах, галузях промислового комплексу і втрата до них інтересу з боку зовнішніх інвесторів гостро ставлять проблему пошуку додаткових джерел їх фінансування і підтримки в них необхідного рівня виробництва та інвестицій. При цьому для компенсації скоротився потоку фінансових ресурсів в традиційні галузі виробництва, уряди різних країн використовують

весь комплекс заходів, починаючи з традиційних, чисто протекціоністських способів захисту національних виробників, і закінчуючи пошуком і впровадженням нових, різноманітних схем і механізмів залучення додаткових виробничих інвестицій (наприклад, шляхом зміни порядку участі у реалізації структурних змін різних фінансових інститутів), а також розробці нових схем організації інвестиційного процесу на підприємствах.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень останнього десятиліття в цій галузі показує, що основною тенденцією у сучасних умовах є орієнтація на комплексний підхід в організації інвестиційного процесу промислового комплексу та створення системи його фінансування.

Комплексний підхід до питання інвестування включає системно інтегрований процес управління сукупністю інвестиційних проектів, підпорядкованих єдиному стратегічному задуму і орієнтованому на успішну реалізацію інвестиційної програми господарських структур промислового комплексу. При комплексному проектуванні виділяються основний (стратегічний) та допоміжні проекти. Допоміжні проекти (проекти-донори) забезпечують життєздатність основного проекту, який власне і виконує довгострокове завдання реалізації структурних змін. При цьому в залежності від цільових установок і поставлених інвестиційних задач допоміжні проекти можуть виконувати як поточні функції виживання господарських структур в несприятливих умовах і створення тимчасового доробку до початку віддачі від основного проекту, так і функції фінансово-виробничого забезпечення стратегічного проекту і акумулювання власних грошових ресурсів для його реалізації. Конкретні ролі допоміжних проектів визначаються їхнім спільним фінансово-економічним становищем. У такій ситуації комплексне інвестиційне проектування виступає як засіб самофінансування інвестиційного процесу промислового комплексу. Взаємо фінансування окремих проектів виконує функцію внутрішньофірмового фінансового лізингу: короткострокові високорентабельні проекти-донори, які фінансуються за низькою відсотковою ставкою, можуть успішно використовуватися для фінансування стратегічного основного проекту.

Однак застосування схеми комплексного інвестиційного проектування доступно не всім підприємствам промислового комплексу: його успішна реалізація можлива тільки за умови високої рентабельності допоміжних проектів, а в сучасних українських умовах це досягається тільки в металургійній, в ряді експортно-орієнтованих галузей, в харчовій промисловості, а також на невеликій кількості підприємств зі стабільним інвестиційним і споживчим попитом на продукцію.

У той же час необхідна активізація зусиль держави по залученню приватних інвестицій як в експортоорієнтовані, так і в галузі імпортозаміщення. На це повинна бути націлена макроекономічна, інституційна і зовнішня політика держави. Тут потрібне посилення роботи зі створення сприятливих передумов для інвестицій як загального (зниження податкового тягара,

тя бюрократичних бар'єрів для підприємництва, реформування судової системи тощо), так і спеціального характеру (вільні економічні зони, угоди про розподіл продукції та ін.). Нарешті, для залучення іноземних інвестицій об'єктивно необхідна координаційна робота по розширенню участі України у світогосподарських зв'язках, включаючи вступ до відповідних міжнародних організацій, а також наближення національного господарського законодавства до законодавства країн ЄС.

Тому найважливішими принципами, на яких повинна будуватися державна політика, виходячи з прийнятих програмних документів, є:

- примат ринку і ринкових відносин перед адміністративними методами управління (мінімізація втручання держави, рівні умови конкуренції, відкритий характер економіки тощо);
- констатація необхідності переходу до нового рівня співпраці між державою та бізнесом, у тому числі у вигляді «галузевих угод»;
- визнання необхідності реформування державного сектора за рахунок не тільки приватизації, а й підвищення ефективності управління;
- відповідальність держави за розвиток галузей інфраструктури [6].

Основна мета промислової політики на сучасному етапі це створення режиму сприяння розвитку виробництва товарів і послуг, підтримка конкурентоспроможного вітчизняного виробника, для чого необхідне створення різних підходів, моделювання механізму реалізації промислової політики в економіці країни.

В науковій літературі можна зустріти різні підходи до реалізації промислової політики. Нами запропонована модель реалізації промислової політики, яка будується на виділенні основних напрямків впливу, відповідно до яких розробляються певні інструменти і методи державного регулювання. Такими напрямками є:

- функціонування та перетворення промислового комплексу;
- формування інвестиційного потенціалу;
- впровадження інноваційних технологій;
- створення переваг у підвищенні конкурентоспроможності промислового комплексу;
- формування конкурентного середовища.

Ми вважаємо, що запропонована модель володіє великими перевагами, оскільки дозволяє комплексно впливати на багато процесів, що ускладнюють подолання негативних явищ у підвищенні конкурентоспроможності.

Висновки. Таким чином, аналіз існуючої системи формування механізму реалізації промислової політики дозволяє зробити такі висновки:

— по-перше — держава має у своєму розпорядженні різноманітний інструментарій впливу на діяльність підприємств промислового комплексу в умовах ринкової економіки, які умовно можна розділити на дві основні групи за ознакою віднесення до методів прямого і непрямого регулювання;

– по-друге – існуючі моделі реалізації промислової політики повинні включати терміновий аспект, що враховує етапи її здійснення, що вимагає розробки обґрунтованої стратегії розвитку промислового виробництва на довгострокову перспективу. Це дозволить державі сконцентрувати свої зусилля і ресурси на регулюванні найбільш пріоритетних напрямків розвитку промислового комплексу, а також забезпечити його послідовність, безперервність, наступність і взаємозв'язок кроків.

Виходячи із загальної стратегічної установки соціально-економічного розвитку України на майбутній період, першочерговим завданням промислової політики, безумовно, стає формування інвестиційного попиту насамперед на продукцію вітчизняного виробництва, а також розробка і впровадження інновацій.

Список використаних джерел

1. Дука А. П. Трансформація моделі промислової політики задля забезпечення економічного розвитку України / А.П. Дука, А.Д. Залевська-Шишак // Економічний часопис-XXI. – № 7-8 (1). – 2014. – С. 32–35.
2. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія / Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К. : ІЕП, 2013. – 536 с.
3. Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монографія / М.О. Кизим; Нац. акад. наук України, Н.-д. центр індустр. пробл. розв. – Х. : ІНЖЕК, 2011. – 301 с.
4. Мехович С.А. Дослідження напрямків трансформації моделі промислової політики України / С.А. Мехович, А.О. Костенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – № 3. – 2014. – С. 35-40.
5. Пельтек Л.В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми : монографія / Л.В. Пельтек ; НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України, Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ, 2010. – 265 с.
6. Промисловий комплекс України: економічні трансформації та пріоритети розвитку : монографія / Н.В. Тарасова, І.С. Калініченко, А.М. Горський, О.С. Зарудна та ін. – К. : Наук. світ, 2005. – 182 с.
7. Промислова політика посткризової економіки : монографія / Л.В. Дейнеко, М.М. Якубовський, Е.І. Шелудько та ін. ; за ред. Л.В. Дейнеко, М.М. Якубовського ; НАН України, ДУ «Ін-т економ. та прогноз. НАН України». – К. : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2014. – 315 с.
8. Промисловість України: тенденції, проблеми, перспективи : монографія / Н.В. Тарасова, Л.П. Клименко, В.М. Ємельянов та ін. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 320 с.
9. Рубинштейн Е. И. Основы промышленной политики : монографія / Е. И. Рубинштейн. – Сургут : СГУ, 2000. – 148 с.
10. Ткач К.І. Теоретичні засади регіональної промислової політики : монографія / К.І. Ткач ; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – О. : Астропринт, 2008. – 279 с.

11. Управління довгостроковим розвитком національної економіки: методологічні та прикладні аспекти : монографія / Т.Л. Желюк. – Т. : ТНЕУ, 2010. – 511 с.
12. Хаустова В.Є. Промислова політика в Україні: формування та прогнозування : монографія / В.Є. Хаустова. – Х. : ІНЖЕК, 2015. – 380 с.

References

1. Duka, A.P. and Zalyevs'ka-Shyshak, A.D. "Transformation of the model of industrial policy for economic development of Ukraine" [Transformatsiya modeli promyslovoyi polityky zadlya zabezpechennya ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny]. *Ekonomichnyy chasopys-XXI* 7-8 (1) (2014): 32-35. Print.
2. Kindzers'kyj, Yu.V. *Ukraine Industry: Strategy and politykastruktorno technological modernization* [Promy'slovist` Ukrayiny`: strategiya i polity`kastruktorno-technologichnoyi modernizaciyi]. Kyiv: IEP publ, 2013. Print.
3. Ky`zy`m, M.O. *Industrial policy and clustering of Economy of Ukraine* [Promy`slova polity`ka ta klastery`zaciya ekonomiky` Ukrayiny`]. Kharkiv: INZhEK Publ., 2011. Print.
4. Mekhovych, S.A. and Kostenko, A.O. "Research directions Transformation Model of Industrial Policy of Ukraine" [Doslidzhennya napryamkiv transformatsiyi modeli promyslovoyi polityky Ukrayiny]. *Marketynh i menedzhment innovatsiy* 3 (2014): 35-40. Print.
5. Pel'tek, L.V. *The development of regional industrial policy: theory, methodology, tools* [Rozvytok rehional'noyi promyslovoyi polityky derzhavy: teoriya, metodolohiya, mekhanizmy]. Mykolayiv: ChDU Publ., 2010. Print.
6. Tarasova, N.V., Kalinichenko, I.S., Hors'ky, A.M. and Zarudna, O.S. *The industrial complex of Ukraine: economic transformation and development priorities* [Promyslovyy kompleks Ukrayiny: ekonomichni transformatsiyi ta priorytety rozvytku]. Kyiv: Nauk. Svit Publ., 2005. Print.
7. Deyneko, L.V., Yakubovs'ky, M.M. and Shelud'ko E.I. *Industrial policy post-crisis economy* [Promyslova polityka postkryzovoyi ekonomiky]. Kyiv: In-t ekonom. ta prohnz. NAN Ukrayiny Publ., 2014. Print.
8. Tarasova, N.V., Klimenko, L.P. and Yemeljanov, VM. *Ukrainian industry: trends, problems, perspectives* [Promyslovist` Ukrainy: tendencii, problemy, perspektyvy]. Mykolayiv: ChDU Publ., 2011. Print.
9. Rubinshteyn, E.I. *The Basics of Industrial Policy* [Osnovy promyshlennoy politiki]. Surgut: SGU Publ., Surgut, Russia, 2000. Print.
10. Tkach, K.I. *Theoretical zasadi regionalno promislovoe polity* [Teoretychni zasady rehional'noyi promyslovoyi polityky]. Odesa: Astroprynt Publ., 2008. Prit.
11. Zhelyuk, T.L. *Management of the state budget development of national economy: methodological and applied aspects* [Upravlinnya dovhostrokovym rozvytkom natsional'noyi ekonomiky: metodolohichni ta prykladni aspekty]. Ternopil': TNEU Publ., 2010. Print.
12. Khaustova, V.Ye. *Industrial policy in Ukraine, formation and forecasting* [Promyslova polityka v Ukrayini: formuvannya ta prohnzuvannya]. Kharkiv: INZhEK Publ., 2015. Print.